

УДК 614.2:616.9(477) «1941/1945»
DOI <https://doi.org/10.35433/history.112084>

Гінда Володимир,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу воєнно-історичних досліджень,
Інститут історії України НАН України, м. Київ
ginda@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8373-148X>

ВЕНЕРИЧНІ ХВОРОБИ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ, ПРОФІЛАКТИКА ТА МЕТОДИ ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Анотація

*Метою статті є вивчення заходів боротьби нацистської окупаційної влади з поширенням венеричних недуг на захоплених українських територіях серед солдатів Вермахту та місцевого населення. **Методологія** розвідки базується на основі методів історизму, науковості, джерелознавства, системності, логічності спеціальних історичних та загальнонаукових методів, міждисциплінарних прийомів і методах історії повсякдення. **Наукова новизна** полягає у вивченні на основі існуючої джерельної бази, переважно звітів начальників німецької служби безпеки (далі – СД), політики та заходів боротьби нацистської окупаційної влади проти поширення венеричних хвороб серед військовослужбовців і населення України, аналізі причин розповсюдження цих недуг і покарань хворих військових і цивільних мешканців. **Висновки.** Проаналізувавши наявний матеріал, автор констатує, що у період нацистської окупації України однією із медико-санітарних проблем для нацистів було розповсюдження венеричних хвороб серед місцевого населення і солдатів Вермахту. Із цими недугами німці намагалися боротися різними методами, від медикаментозних – до адміністративно-кримінальних, але побороти існуючу проблему через брак лікарів, медикаментів, не надто злагодженої, а іноді надто жорстокої політики, їм не вдалося.*

***Ключові слова:** нацистська окупація, Україна, Вермахт, венеричні хвороби, лікування, цивільне населення.*

Постановка проблеми. У роки німецько-радянської війни керівництво Вермахту на захоплених територіях поміж безлічі військових та адміністративних проблем зіштовхнулося з проблемою венеричних недуг серед солдатів. На той час ці захворювання могли стати проблемою для війська, адже потребували значних термінів ізольованого лікування. Так, для одужання від сифілісу потрібно було 35–40 днів, а гонореї – понад 3 тижні. Відсутність військових у частинах стільки часу могли підірвати боєздатність армії або призвести до погіршення дисципліни. Цього

керівництво Вермахту боялося найбільше, тому намагалося різними способами боротися з цим негативним явищем.

Історіографія. Дане питання наразі не було предметом вивчення вітчизняних дослідників. Зазвичай українські історики розглядають його крізь призму окупаційної повсякденності або вивчення стану медицини на окупованих українських землях. Передусім у цьому контексті варто відзначити роботи Сергія Стельниковича (Стельникович, 2013, с. 5–12; Стельникович, 2014, с. 151–154; Стельникович, 2015;), Богдана Кицака (Кицак, 2018; Кицак, 2016, с. 77–80), Тетяни Заболотної (Заболотна, 2016, с. 56–98) та Володимира Гінди (Гінда, 2021). Останній у своєму дослідженні про інтимні стосунки та сексуальне насилля на фронті та в тилу під час німецько-радянської війни, присвятив один із підрозділів проблемі венеричних хвороб у Вермахті та Червоній армії. У зарубіжній історіографії цю проблему піднімали у своїх працях німецькі історики Франц Зайдлер (Seidler, 1977), Регіна Мюльхойзер (Mühlhäuser, 2010), американські дослідниці Венді Гертъєянссен (Gertjeanssen, 2004), Венді Лауер (Лауер, 2010) та нідерландський історик Карел Беркгоф (Беркгоф, 2011). Фрагментарно про боротьбу нацистів із інфікованими жінками на окупованих територіях СРСР йдеться у роботах росіянина Бориса Соколова (Соколов, 2002) і Бориса Ковальова (Ковалев, 2011).

Мета статті дослідити методи боротьби окупаційної влади з венеричними хворобами у Вермахті та серед українського населення, масштаби поширення недуг в Україні, проблеми у роботі з їх уникнення.

Виклад основного матеріалу. Нацисти, намагаючись попередити розповсюдження венеричних недуг у війську, напередодні та під час Другої світової війни вживали різних заходів. Ще в 1938 р. командування Вермахту запровадило так звані санітарні станції для солдатів, які зазвичай відкривали у місцях дислокації військових частин. Згідно з розпорядженнями, кожен вояк після інтимної близькості обов'язково мав відвідати таку станцію та провести дезінфекцію статевого органу (санацію). За спогадами вояків, такі процедури були надто болісними (Оллерберг, 2009, с. 174). Але санстанції, як зауважували у роки війни лікарі, не виправдали себе. Військові здебільшого ігнорували їх після сексуальних контактів, бо хтось вважав не інфікованою партнершу, комусь не хотілося проходити неприємну процедуру санації. Окрім цього, непродумана система розташування санітарних станцій чи незначна їх кількість у містах створювали воякам незручності. Адже нерідко аби потрапити туди, потрібно було після статевого акту проїхати все місто, а покидати своїх подруг та долати значні відстані аби пройти процедуру дезінфекції бажали не всі (Gertjeanssen, 2004, p. 174).

Для лікування інфікованих військовослужбовців у Вермахті були створені венеричні шпиталі. На жаргоні німецьких піхотинців – «рицарські

замки». Вояки, які потрапляли сюди повторно, отримували дисциплінарні покарання, а від 1944 р. їх могли ув'язнити, бо цим вони підривали цілісність і бойовий дух війська. Зазвичай хворим солдатам забороняли їхати у відпустку до Райху, боячись поширення там цих недуг. Наприклад, у райхскомісаріаті «Україна» хворий після лікування мав 2 місяці перебувати на карантині і лише після цього міг отримати дозвіл на в'їзд до Райху (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ф. 4328, оп. 1, спр. 5, арк. 39). Варто зазначити, що німецькі солдати, як і їх супротивники – червоноармійці, використовували венеричні інфікування як можливість ухиляння від бойових дій, тому наприкінці війни німецьке командування стало жорсткіше поводитися з такими хворими (Соколов, 2002, с.327). Командири чи лікарі постійно проводили в частинах профілактичні бесіди про небезпеку венеричних недуг та можливість уникнення інфікування, під час яких робилися наголоси на небезпеці статевих контактів із пов'їями, безладному інтимному життю, приховуванні недуг, несвоєчасному зверненні до лікаря (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ф. 3770, оп. 1, спр. 12, арк. 10 зв.). Поміж військових розповсюджували інформаційні брошури чи листівки про статеві хвороби. Зазвичай у цих листівках солдатам пропонувалося використовувати презервативи під час статевих актів і відразу з'являтися до санітарних пунктів для проведення дезінфекції і пам'ятати: що саме позашлюбні інтимні контакти були основним джерелом венеричних інфікувань, що сексуальна стриманість є кращим захистом від недуг, а у випадку їх виявлення вчасне звернення до лікаря гарантує швидке одужання без ускладнень (Gertjeanssen, 2004, p. 128).

Загалом, як зауважують дослідники, за період Другої світової війни венеричні хвороби у німецькому війську набули загрозливих форм. Скажімо, Ф. Зайдлер пише, що в роки війни ними перехворіли понад 700 тис. вояків Вермахту та припускає, що цифра може бути збільшена до одного мільйона, якщо врахувати солдатів, які намагалися приховати свої недуги та вилікуватися самостійно (Seidler, 1977, p. 77). Проаналізувавши звіти німецьких військових лікарів, В. Гетьєянсен приходять до висновку, що за весь період війни постійно в середньому лікувалися 14 батальйонів (один батальйон 300–800 солдатів) солдатів із венеричними хворобами (Gertjeanssen, 2004, p. 123).

Наприкінці війни, коли відчувався брак військових, німці навіть розглядали варіант зі створення так званих «сифіліс-загонів», які мали наповнюватися інфікованими солдатами та воювати на передовій. Але ідею швидко відкинули. Керівництво Німеччини боялося, що подібний факт використають у своїй пропаганді проти них армії противника (Гінда, 2021, с. 120).

Дошкуляли військовослужбовцям і цивільній адміністрації статеві недуги і в окупованій Україні. Для прикладу, вінницьке СД повідомляло, що влітку 1941 р. кількість венеричних інфікувань у місті зросла до майже 1,5 тис. (Лауер, 2010, с. 290), а за 10 місяців окупації (від жовтня 1941 до липня 1942 р.) у міській венеричній лікарні стаціонарно отримали лікування 425 пацієнтів і майже 4 тис. – амбулаторно (Стельникович, 2014, с. 153) у Львові, через це окупанти змушені були відкрити додаткову лікарню (Центральний державний архів громадських об'єднань та українців, ф. 166, оп. 3, спр. 247, арк. 37). У Харкові восени 1942 р. венеричні хворі займали 10% ліжок у лікарнях, в цей же час в Житомирському генеральному окрузі кількість статевих захворювань збільшилася на 50% (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4328, оп. 1, спр. 5, арк. 38).

Причини поширення цих хвороб були різні. Так, німці головним джерелом цього вважали розповсюдження серед солдатів пиятики, відкриття ресторанів та кафе, де вояки постійно контактували з «жінками сумнівної поведінки», зубожіння населення, яке штовхало жінок до занять проституцією та роботу таємних борделів, які не могли контролювати окупанти (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3676, оп. 4, спр. 476, арк. 942, 944). Але не варто відкидати й такі фактори, як безладне статеве життя солдатів, сексуалізоване насилля, недотримання військовими правил гігієни, невідвідування санітарних станцій, небажання інфікованих звертатися до лікарів при перших симптомах хвороби.

Загрозливі масштаби венеричних захворювань серед цивільного населення та німецьких вояків змусили окупаційний режим реагувати на ситуацію. На початку «нова влада» вдавалася до надто жорстких методів вирішення проблеми: населенню через пресу повідомили, що люди, які уникатимуть лікування від венеричних хвороб або інфікуватимуть інших, будуть арештовані та заслані до концентраційних таборів (Військово-лікарське розпорядження, 1941, с. 3). В окремих випадках жінок навіть розстрілювали за звинуваченням у навмисному інфікуванні солдатів Вермахту. Варто наголосити, вони мали підґрунтя для таких звинувачень. Радянські спецслужби неодноразово спеціально використовували венерично хворих жінок у боротьбі з ворогом, а вже наприкінці війни до таких методів вдавалися і самі німці (див. Гінда, 2021, с. 116-133). Але через відповідні сурові покарання, недужі, убезпечуючи себе від смерті, стали приховувати захворювання. Навесні 1943 р. на це звернув увагу референт СД у Білорусії, зауваживши, що якщо раніше жінки самі повідомляли про свої недуги, то після хвилі розстрілів перестали це робити, що значно утруднило роботу з виявлення джерел інфікування солдатів (Соколов, 2002, с. 327).

Окупаційна адміністрація України через такі дії населення видала ряд розпоряджень і постанов. Насамперед було вирішено, що стримувати статеві хвороби будуть відділи здоров'я, створенні при міських управах, а контролюватимуть їх роботу – співробітники німецького СД. До населення було доведено, що венерично хворі люди отримують від влади безкоштовне лікування (медичні послуги в окупації були платними) після звернення до лікарів, а у випадках приховування недуг ризикують отримати адміністративні покарання. Витрати на лікування, згідно з розпорядженнями німецького командування, мали брати на себе міські управи (Г. Я., 1942, С. 4).

У багатьох українських містах для лікування хворих почали відкривати спеціалізовані венеричні відділення. Так, в Одесі запрацювали 6 відповідних закладів, де одесити та військові могли за необхідності отримати безкоштовні консультації та профілактичні мазі (Профілактичні пункти, 1942, с. 4). Згодом у місті відкрили венеричний шпиталь, де могли одночасно лікуватися 200 хворих. Керував закладом місцевий лікар Д. Коцовський. Напередодні його відкриття в «Південні Пальмірі» провели засідання місцевих лікарів-венерологів за присутності німецького, румунського військового та цивільного керівництва. Присутні обговорили проблеми у боротьбі з недугами та створили спеціальне венеричне бюро, яке мало втілити в життя всі напрацювання спеціалістів на засіданні (Боротьба з венеричними недугами в Одесі, 1944, с. 4). Загалом за весь період окупації Одеси відповідні заклади працювали на повну завантаженість. Лише венеричний диспансер у 1942 р. за один весняний місяць надав близько 400 консультацій пацієнтам, а венерична лабораторія – 425 (У санітарному відділі, 1942, с. 5). В той же час за один місяць осені 1942 р. лікарі зареєстрували в місті 395 нових випадків інфікувань сифілісом (Санітарний нагляд, 1942, с. 4), а в лютому 1943 р. – 689 хворих (Санітарні пункти, 1943, с. 4).

У березні 1942 р. мешканцям Сімферополя було повідомлено про відкриття та безкоштовний прийом хворих у поліклініці та лабораторії венеричного відділення. Прийом пацієнтів передбачався п'ять днів на тиждень, окрім вихідних (Реклама, 1942, с. 4).

У звіті за 1 листопада 1942 р. на адресу керівника СД України начальник поліції безпеки Києва проблемі венеричних захворювань і боротьби з ними у столиці присвятив підрозділ. Зі звіту випливало, що в Києві невпинно зростала захворюваність на статеві недуги. В документі він розлого розписав всі заходи, які були проведені для стримування поширення статевих інфекцій. Перш з все, СД посилило співпрацю з головним військовим лікарем гарнізону, українською та німецькою поліцією, керівництвом залізниці, що поліпшило можливість виявлення місць поширення хвороб. У Києві негайно запровадили безкоштовне

лікування, за необхідності інфікованих забирали до лікарень примусово. Лікарні облаштували за зразком тюремних закладів, аби пацієнти не мали змоги втекти. У міській управі при відділі здоров'я з'явилася посада інспектора з профілактики венеричних недуг, до обов'язків якого входили виявлення, лікування і реєстрування хворих, пошук повій, які надавали свої послуги таємно від окупаційної влади (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3676, оп. 4, спр. 476, арк. 944-945).

Боротьбу з венеричними хворобами на території «Трансністрії» регулювала дещо запізніла постанова №111 від 1 квітня 1943 року, яка теж передбачала ізоляцію і безкоштовне лікування хворих, запровадження в абсолютній більшості населених пунктів, де перебували військові, венеричних диспансерів і профілактичних пунктів для надання медичної допомоги хворим, їм також обіцяли конфіденційність лікування. Передбачала постанова й адміністративні покарання та ув'язнення. Так, людей, які знали про свою хворобу і продовжували активне статеве життя, після лікування могли ув'язнити до таборів праці строком на 3–10 місяців. А тих, хто знав про таких людей і не доніс до поліції, чекали штрафи у розмірі 100–300 райхсмарок. Передбачалися покарання і для тих, хто намагався в такий спосіб когось обмовити (Головне управління громадського губернатора «Трансністрії». Дирекція охорони здоров'я наказ №111, 1943, с. 3).

У районах міст, де промишляли незареєстровані повії, нерідко окупантами практикувалися рейди з їх примусового гінекологічного огляду. Зазвичай ввійманих жінок доставляли до лікарень на обстеження, після чого здоровим пропонувалося працювати повіями офіційно в тилкових борделях або індивідуально, але вже під ретельним медичним наглядом (двічі на тиждень). Лише в березні 1942 р. завдяки таким рейдам у Львові взяли на медичний контроль близько 200 повій (Gertjeanssen, 2004, p. 147).

Найголовнішою проблемою у боротьбі з недугами на окупованих територіях був брак медичних препаратів та лікарів. Це неодноразово відмічалось у звітах генерал-комісарів і СД. Скажімо, в звіті керівника СД Києва від 1 листопада 1942 р. йшлося, що за рік німецька влада так і не змогла покращити нехватку препаратів для лікування венеричних хвороб. Рідкісним дефіцитом називалися такі ліки як сульфідін, протаргол і неосальварсан. Якість медичного персоналу теж не давала можливості вирішити проблему, бо майже половина з них були молодими та недосвідченими спеціалістами, нерідко їх недостатня кваліфікація призводила до небажання хворих відвідувати лікарні (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3676, оп. 4, спр. 476, арк. 942-943). Аналогічним питанням був присвячений звіт СД за лютий 1943 р., який стосувався Дніпропетровського, Житомирського,

Харківського та Київського округів райхскомісаріату «Україна». Окрім цього, тут також наголошувалося на небажанні жінок виказувати своїх інфікованих партнерів, що утруднювало процес лікування та покарання (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4328, оп. 1, спр. 5, арк. 36-39.). Власне це часто згадував і очільник генерального округу «Миколаїв» Е. Оперман (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, КМФ-8, оп. 1, спр. 6, арк. 94).

Складна процедура лікування, можливість покарання, насильницька рекрутування на різні допоміжні роботи (прибирання, розчищення доріг чи риття окопів), жакливі умови перебування в лікарнях нерідко призводили до небажання хворих лікуватися офіційно. Такі люди намагалися вилікуватися самостійно, вдавалися до послуг приватних лікарів (на сторінках газети «Одеса» від початку 1943 р. принаймні 5 приватних лікарів пропонували відповідні послуги), які за окрему плату проводили лікування вдома, зверталися до народних знахарів та народної медицини. Попит на таке лікування швидко призвів до появи некомпетентних людей чи шахраїв, які пропонували свою допомогу, продавали «чудодійні» ліки від інфекції, лише з однією метою – нажитися на проблемах хворих. Ситуація набрала таких обертів, що окупаційна влада вимушена була втрутитися.

Наприклад, у дистрикті «Галичина» німці заборонили хворим зі статевими недугами займатися самолікуванням та звертатися за допомогою до знахарів, використовувати різного роду препарати, які рекламувалися у пресі чи деінде за межами медичних закладів. За порушення цього наказу передбачалися значні грошові штрафи та ув'язнення. Відповідна заборона була опублікована в окупаційній газеті «Львівські вісті» за серпень 1942 р. : «Не дивниця, що влада, яка взяла в свої руки керму акції поборювання полових недуг, гостро виступила... проти всякого роду самолікування, лікування на віддаль або при допомозі всяких захвалюваних ліків. Полові недуги може лікувати тільки лікар на основі власного спостереження й обсліду. Саме тому заборонено давати поради на віддаль або давати вказівки до самолікування у викладах, листах, ілюстраціях або представленнях». Окупаційна влада «подбала» й про рекламу послуг щодо лікування хвороб: «Забороняється теж явно чи тайно оголошувати й захвалювати засоби й предмети, що лікують полові недуги – у листах, ілюстраціях і представленнях та виставляти їх у місцях, прилюдно доступних». Одним із інструментів контролю вбачалось у запровадженні виключно рецептурного відпущення в аптеках ліків для подолання венеричних недуг. «Всі засоби, що можуть служити до лікування полових недуг, вільно видавати тільки в аптеках і тільки на лікарське припоручення (рецепту), причому на рецептах мусить бути подане прізвище й місце

замешкання хворого» (Полові недуги може лікувати тільки лікар, 1942, с. 3). Такий же заклик до населення Донеччини був опублікований в «Донецькому віснику» в травні 1943 році, де наголошувалося, що «категорично заборонено лікувати венеричні хвороби лікарям вдома», а всі необхідні медикаменти слід отримувати лише в лікарнях, бо торгівля такими препаратами за їх межами заборонена (Заклик до населення Юзівської області, 1943, с. 4). У березні 1943 р. Дніпропетровська міська управа теж заборонила приватне лікування венеричних хворих через неналежну кваліфікацію лікарів та зобов'язала реєструвати хворих в лікарнях і передавати дані про них військовому командуванню частин Вермахту (Кицак, 2018, с. 131).

В окупаційній пресі нерідко друкувалися інформаційні статті чи замітки про небезпеку статевих хвороб, про можливість уникнення інфікування, симптоми, поради як себе поводити у випадку їх виявлення. Робилося це з розрахунком підвищити рівень знань населення про небезпеку недуг та особливості їх лікування (Заболотна, 2016, с. 95). Наприклад, газета Івано-Франківська «Станіславське слово» на своїх сторінках запровадила рубрику «Поради лікаря», де описували симптоми найнебезпечніших і найпоширеніших в окупації хвороб. Проблемі сифілісу та боротьби з ним часопис присвятив дві статті «Сифіліс народне лихо» та «Збудник сифілісу і боротьба з ним» у номерах за листопад 1942 року. Автори матеріалів спочатку розповіли про історію виникнення хвороби, потім подали статистику, в яких країнах він найбільше був поширений до війни, а на завершення наголосили про наслідках недуги, якщо її вчасно не лікувати.

Очевидно, що акцент на наслідках недуги був зробленим із розрахунком достукатися до вже хворих людей, які уникали лікування. З метою інформування місцевого населення, серед іншого, використовувалася й окупаційна преса. Так, газета «Станіславське слово» у числі за 29 листопада 1942 р. містила розлогу статтю під назвою «Збудник сифілісу і боротьба з ним». Зокрема, йшлося про наступе: «Сифіліс попавши найчастіше через полові зносини або поцілунки, посуду, тощо, до організму здорової людини, скорше чи пізніше може робити в ньому (коли не лікують) жахливий руйнування і то не минаючи жодного органу людини <...> Найчастіше, крім полових органів, він вражає печінку, киши, шлунок, нерви, всі органи голови: вуха, очі, горло, ніс <...> Як і кожній недугі, так і тут, найлегше запобігти хворобі, ніж її потімвилікувати. Тому, в сумнівних випадках, при появі будь-яких ознак хвороби треба негайно звернутися до лікаря, відкинувши той брехливий сором, який ще й досі стримує багатьох хворих від вчасного звернення до спеціаліста» (Мовчан, 1942, с. 8).

Як бачимо, з людьми, які не бажали лікуватися в лікарнях, окупаційний режим борювався жорстко. Не менші покарання були

передбачені і для лікарів, які допомагали хворим поза межами медичних закладів та не виказували відповідним органам. Таких відразу позбавляли лікарської практики та арештовували (Військово-лікарське розпорядження, 1941, с. 3). На жаль, нам не вдалося встановити, що передбачав арешт для лікарів. Можливо, вони отримували такі ж штрафи і ув'язнення як і ті люди, які уникали лікування в «Транснїстрії». Всі ці перестороги були прописані для місцевих лікарів, бо саме вони займалися лікуванням населення, а допомога статево хворим воякам Вермахту була під контролем німецьких військових ескулапів.

Висновки. Отож можемо констатувати, що Вермахт під час німецько-радянської війни зіштовхнувся в окупованій Україні з проблемою поширення у військах і поміж місцевих мешканців венеричних недуг, які за певних умов могли зашкодити боєздатності армії на Східному фронті. Намагаючись її нівелювати, нацистська окупаційна влада вдалася до ряду запобіжних заходів, які не завжди були дієвими. Як засвідчують документи, від початку нацисти розстрілювали інфікованих місцевих жінок, але це призвело до того, що люди стали боятися звертатися до лікарів, тоді вони спробувала вирішити проблему шляхом диспансеризації хворих та проведення профілактичних заходів серед населення та військових. У лікарнях відкривалися венерологічні відділення чи кабінети, де надавалися безкоштовні лікування та консультації. За певних обставин хворих цивільних могли штрафувати або запроторювати до трудових таборів. Серед солдатів влаштовувалися профілактичні бесіди на тему безпеки захворювань, відкривалися борделі, де проводився ретельний медичний контроль за працюючими повіями, робилися спроби легалізувати підпільну проституцію. Але незважаючи на проведені нацистами адміністративні заходи, вирішити цю проблему так і не вдалося, не в останню чергу через брак медикаментів, лікарів, небажання хворих звертатися до медичних закладів чи не завжди ефективних, а інколи й запізнених, заходів з попередження недуг.

Подяка. Висловлюю подяку рецензентам за конструктивні зауваження та редакційній колегії журналу за можливість публікації своєї розвідки.

Фінансування. Автор не отримував фінансованої підтримки для проведення свого дослідження та публікації даної статті.

Джерела та література

Боротьба з венеричними захворюваннями в Одесі. (1944). *Одеська газета* (Одеса), 18 лютого. С. 4. [російською мовою].

Беркгоф, К. (2011) Жнива розпачу: життя і смерть в Україні під нацистською владою. Київ: Критика, 455 с.

Заклик до населення Юзівської області. (1943). *Донецький вісник* (Донецьк), 16 травня. С. 4. [російською мовою].

Військово-лікарське розпорядження. (1941). *Нова доба* (Бердичів). 12 жовтня. С. 4.

Gertjeanssen, W. (2004) Victims, heroes, survivors. Sexual violence on the eastern front during World War II, A Thesis Submitted to the faculty of the graduate school of the university of Minnesota. 401 p.

Г., Я. (1942) Противенерична допомога. *Нове українське слово* (Київ), 28 серпня. С. 4.

Гінда, В. (2021) Агенти-коханки: жінки на службі німецької і партизанської розвідок. *Сторінки воєнної історії України*. Вип. 23, 116-133.

Гінда, В. (2021) Інтимні стосунки та сексуальне насильство під час німецько-радянської війни в окупації і на фронті. Київ: Ін-т історії України НАН України, 409 с.

Головне управління громадського губернатора «Трансїстрії». Дирекція охорони здоров'я наказ №111. (1943). Одеса (Одеса), 8 квітня. С. 3. [російською мовою].

Заболотна, Т. (2016) Санітарно-епідеміологічна ситуація та медичне обслуговування цивільного населення України в роки нацистської окупації (за матеріалами окупаційної). *Сторінки воєнної історії України*. Вип. 18, 59-98.

Seidler, F. (1977) Prostitution, Homosexualität, Selbstverstümmelung: Probleme der deutschen Sanitätsführung 1939-1945. Neckargemünd: Kurt Vowinkel Verlag, 323 p.

Кицак, Б. (2018) Медичне забезпечення населення у Райхскомісаріаті «Україна» в 1941-1944 рр.: дис. ... канд. іст. наук. Житомир, 242 с. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8726/1/kuc.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).

Кицак, Б. (2016) Санітарно-епідеміологічний стан на території райхскомісаріату «Україна» у другій половині 1941 – початку 1944 рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія»*. Вип. 2. Ч. 1, 77-80.

Ковальов, Б. (2011) Повсякденне життя Росії в період нацистської окупації. Москва: Молода гвардія, 656 с. [російською мовою].

Лауер, В. (2010) Творення нацистської імперії та Голокост в Україні. Київ: Зовнішторгвидав України, 368 с.

Мовчан, Ю. (1942) Збудник сифілісу і боротьба з ним. Станіславське слово (Івано-Франківськ), 29 листопада.

Mühlhäuser, R. (2010) Eroberungen: Sexuelle Gewalttaten und intime Beziehungen deutscher Soldaten in der Sowjetunion 1941–1945 Hamburger Edition, 416 p.

Оллерберг, Й. (2009) Німецький снайпер на Східному фронті. 1942-1945. Москва: Яуза-Прес, 317 с. [російською мовою].

Полові недуги може лікувати тільки лікар. (1942). Львівські вісті (Львів), 19 серпня. С. 3.

Профілактичні пункти. (1942). Одеса (Одеса), 5 грудня. С. 4. [російською мовою].

Реклама. (1942). Голос Криму (Сімферополь), 5 березня. С. 4. [російською мовою].

Санітарний нагляд. (1942). Одеська газета (Одеса), 27 жовтня. С. 4. [російською мовою].

- Санітарні пункти. (1943). Одеса (Одеса), 9 березня. С. 4. [російською мовою].
- Соколов, Б.** (2002) Окупація. правда і міфи. Москва: АСТ-ПРЕС КНИГА, 352 с. [російською мовою].
- Стельникович, С.** (2015) Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941-1944 рр.). Житомир: Видавництво О.О. Євенок, 592 с.
- Стельникович, С.** (2013) Медичне обслуговування на території генерального округу Житомир (друга половина 1941 — початок 1944 рр.). *Волинські історичні записки: зб. наук. праць*. Житомир. Т. 11, 5-12.
- Стельникович, С.** (2014) Санітарно-епідеміологічний стан на території житомирського генерального округу. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Том 1, № 40, 151-154.
- У санітарному відділі. (1942). Одеська газета (Одеса), 9 червня. С. 5. [російською мовою]
- Центральний державний архів громадських об'єднань та українці, ф. 166, оп. 3, спр. 247, 150 арк.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ф. 4328, оп. 1, спр. 5, 159 арк.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ф. 3770, оп. 1, спр. 12. 137 арк.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3676, оп. 4, спр. 476, 1002 арк.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, КМФ-8, оп. 1, спр. 6, 167 арк.

References

- Berkhof, K.** (2011) *Zhnyva rozpachu: zhyttia i smert' v Ukraini pid natsysts'koiu vladoiu*. Kyiv, 455 s. [in Ukrainian].
- Боро́т'ба з венеричнымы захворюваннямы в Одесі. (1944). *Odes'ka hazeta* (Odesa), 18 liutoho. S. 4. [in Russian].
- Gertjeanssen, W.** (2004) Victims, heroes, survivors. Sexual violence on the eastern front during World War II, A Thesis Submitted to the faculty of the graduate school of the university of Minnesota. 401 p. [in English].
- Н., Ya.** (1942) *Protivenerychna dopomoha. Nove ukrains'ke slovo* (Kyiv), 28 serpnia. S. 4. [in Ukrainian].
- Hinda, V.** (2021) Ahenty-kokhanky: zhinky na sluzhbi nimets'koi i partyzans'koi rozvidok. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*. Vyp. 23, 116–133. [in Ukrainian].
- Hinda, V.** (2021) Intymni stosunky ta seksual'ne nasyt'stvo pid chas nimets'koi radians'koi vijny v okupatsii i na fronti. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 409 s.
- Kytsak, B.** (2018) Medychne zabezpechennia naseleennia u Rajkhskomisariati «Ukraina» v 1941-1944 rr.: *Candidate's thesis of the historical sci.* Zhytomyr, 242 s. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8726/1/kuc.pdf> [in Ukrainian].
- Kytsak, B.** (2016) Sanitarno-epidemiolohichnyj stan na terytorii rajkhskomisariatu «Ukraina» u druhiy polovyni 1941 – pochatku 1944 rr. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii «Istoriia»*. 2016. 2. 1: 77-80. [in Ukrainian].
- Koval'ov, B.** (2011) *Povsiakdenne zhyttia Rosii v period natsysts'koi okupatsii*. Moskva: Moloda hvardiia, 656 s. [in Russian].

Lauer, V. (2010) *Tvorennia natsysts'koi imperii ta Holokost v Ukraini*. Kyiv: Zovnisthorhvydav Ukrainy, 368 s. [in Ukrainian].

Movchan, Yu. (1942) *Zbudnyk syfilisu i borot'ba z nym*. Stanislavs'ke slovo (Ivano-Frankivs'k), 29 lystopada.

Mühlhäuser, R. (2010) *Eroberungen: Sexuelle Gewalttaten und intime Beziehungen deutscher Soldaten in der Sowjetunion 1941–1945* Hamburger Edition, 416 p. [in German].

Ollenberh, J. (2009) *Nimets'kyj snajper na Skhidnomu fronti. 1942–1945*. Moskva: Yaufa-Pres, 317 s. [in Russian].

Polovi neduhy mozhe likuvaty til'ky likar. (1942). *L'vivs'ki visti (L'viv)*, 19 serpnia. S. 3. [in Ukrainian].

Profilaktychni punkty. (1942). *Odesa (Odesa)*, 5 hrudnia. S. 4. [in Russian].

Reklama. (1942). *Holos Krymu (Simferopol')*, 5 bereznia. S. 4. [in Russian].

Sanitarnyj nahliad. (1942). *Odes'ka hazeta (Odesa)*, 27 zhovtnia. S. 4. [in Russian].

Sanitarni punkty. (1943). *Odesa (Odesa)*, 9 bereznia. S. 4. [in Russian].

Seidler, F. (1977) *Prostitution, Homosexualität, Selbstverstümmelung: Probleme der deutschen Sanitätsführung 1939-1945*. Neckargemünd: Kurt Vowinkel Verlag, 323 p. [in German].

Sokolov, B. (2002) *Okupatsiia. pravda i mify*. Moskva: AST-PRES KNYHA, 352 s. [in Russian].

Stel'nykovych, S. (2015) *Zhytomyr's'ko-Vinnyts'kyj rehion v umovakh natsysts'koi okupatsii (1941-1944 rr.)*. Zhytomyr, 592 s. [in Ukrainian].

Stel'nykovych, S. (2013) *Medyчне obsluhovuvannia na terytorii heneral'noho okruhu Zhytomyr (druha polovyna 1941 — pochatok 1944 rr.)*. *Volyns'ki istorychni zapysky: zb. nauk. prats'*. T. 11: 5-12. [in Ukrainian].

Stel'nykovych, S. (2014) *Sanitarno-epidemiolohichnyj stan na terytorii zhytomyr's'koho heneral'noho okruhu*. *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*. Tom 1, № 40, 151–154. [in Ukrainian].

Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv hromads'kykh ob'iednan' ta ukrainiky, f. 166, op. 3, spr. 247, 150 ark.

Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv vyschykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy f.4328, op. 1, spr. 5, 159 ark.

Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv vyschykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy f. 3770, op. 1, spr. 12. 137 ark.

Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv vyschykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. 3676, op. 4, spr. 476, 1002 ark.

Tsentral'nyj derzhavnyj arkhiv vyschykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, KMF-8, op. 1, spr. 6, 167 ark.

U sanitarnomu viddili. (1942). *Odes'ka hazeta (Odesa)*, 9 chervnia. S. 5. [in Russian].

Vijs'kovo-likars'ke rozporiadzhennia. (1941). *Nova doba (Berdychiv)*. 12 zhovtnia. S. 4. [in Ukrainian].

Zabolotna, T. (2016) *Sanitarno-epidemiolohichna sytuatsiia ta medyчне obsluhovuvannia tsyvil'noho naselennia Ukrainy v roky natsysts'koi okupatsii (za materialamy okupatsijnoi)*. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*. Vyp. 18, 59–98. [in Ukrainian].

Zaklyk do naselennia Yuzivs'koi oblasti. (1943). Donets'kyj visnyk (Donets'k), 16 travnia. S. 4. [in Russian].

Ginda V. VENEREAL DISEASES DURING THE NAZI OCCUPATION OF UKRAINE: CAUSES OF SPREAD, PREVENTION AND PROBLEM SOLVING METHODS

Abstract

The purpose of the article is to study the methods used by the Nazi occupation authorities to combat the spread of venereal diseases in the Ukrainian territories under their occupation, affecting both Wehrmacht soldiers and the local population. The research methodology is based on specific historical and general scientific methods, interdisciplinary methods and the existing terminological apparatus. The scientific novelty consists in the study on the basis of the available source base, primarily the reports of the chiefs of the German security service (hereinafter referred to as the SS), the policy and methods of the Nazi occupation government's struggle against the spread of venereal diseases among soldiers and the population of Ukraine, the analysis of the causes of the spread of these diseases and the punishment of sick military and civilian residents. Conclusions. After analyzing the available material, the author states that during the Nazi occupation in the territory of occupied Ukraine, one of the health and sanitary problems for the Nazis was the spread of venereal diseases among Wehrmacht soldiers. The Germans tried to combat these ailments through various methods, from medicinal to administrative-criminal, but they failed to overcome the existing problem due to the lack of doctors and medicines, as well as a poorly coordinated policy that was sometimes excessively cruel.

Key words: Nazi occupation, Ukraine, Wehrmacht, venereal diseases, treatment, civilian population.

Hinda W. CHOROBY WENERYCZNE W CZASIE NAZISTOWSKIEJ OKUPACJI UKRAINY: PRZYCZYNY ROZPRZESTRZENIANIA, ZAPOBIEGANIE I SPOSOBY ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie działań podjętych przez hitlerowskie władze okupacyjne w celu zwalczania rozprzestrzeniania się chorób wenerycznych na zajętych terenach Ukrainy wśród żołnierzy Wehrmachtu i miejscowej ludności. Metodologia badania opiera się na metodach historyzmu, nauki, studiów źródłowych, systematyczności, logice specjalnych metod historycznych i ogólnonaukowych, technikach interdyscyplinarnych i metodach historii potocznej. Nowością naukową jest zbadanie w oparciu o istniejącą bazę źródłową, głównie raporty szefów niemieckiej służby bezpieczeństwa (zwanej dalej SD), politykę i działania hitlerowskich władz okupacyjnych w zakresie zwalczania rozprzestrzeniania się chorób wenerycznych wśród żołnierzy i ludności Ukrainy, analiza przyczyn szerzenia się tych chorób oraz kary wobec chorych mieszkańców wojskowych i cywilnych. Wnioski. Po analizie dostępnego materiału autor stwierdza, że w czasie okupacji hitlerowskiej Ukrainy jednym z problemów zdrowotnych i sanitarnych nazistów było szerzenie się chorób wenerycznych wśród miejscowej ludności i żołnierzy Wehrmachtu. Niemcy próbowali walczyć z tymi dolegliwościami różnymi metodami, od leczniczych po administracyjno-karnych, jednak nie udało im się

przewyciężyć istniejącego problemu ze względu na brak lekarzy, lekarstw, niezbyt skoordynowaną, a czasem zbyt okrutną politykę.

Słowa kluczowe: *okupacja hitlerowska, Ukraina, Wehrmacht, choroby weneryczne, leczenie, ludność cywilna.*

Статтю надіслано до редколегії 11.08.2024 р.
Статтю рекомендовано до друку 01.09.2024 р.